

## DATE NOI DESPRE FORTIFICAȚIA DE LA OVIDIU — MUNICIPIUL CONSTANȚA

(CAMPANIA 1980)

M. BUCOVALĂ și GH. PAPUC

Săpăturile arheologice efectuate în anul 1979 pe malul lacului Mamaia, în marginea sud-estică a comunei suburdane Ovidiu la 10 km N. de Constanța, au dus la identificarea unui quadriburgium. Lungimea fortificației este de 69 m, iar lățimea de 53 m. La capetele curții dinspre lac se află câte un turn dreptunghiular (notate A și B), iar latura de vest este mărginită de turnuri circulare (notate C și D) care au diametrul de 9 m. Grosimea zidurilor acestor turnuri variază între 1,90 m și 2,20 m. S-a observat că sub turnul A, de formă dreptunghiulară, se afla un turn circular (notat A'), demantelat pînă la nivelul de construcție al primului<sup>1</sup>.

Pe baza materialului arheologic rezultat s-a stabilit că fortificația a fost construită în sec. IV<sup>2</sup> și a funcționat pînă în sec. VI—VII<sup>3</sup>.

Campania de săpături arheologice a debutat în 1980 la 24 iunie, iar scopurile propuse constau în stabilirea unor raporturi cronologice între turnurile suprapuse, descoperirea căii de acces, modul de racordare a turnului circular C cu cele două cortine (de vest și de nord), și în final observații stratigrafice în legătură cu incinta, mai ales pe latura vestică.

Pentru atingerea primului obiectiv propus (relația dintre cele două turnuri), s-a trecut la desființarea unor martori. Cu această ocazie a apărut intrarea în turnul A, lată de 1,25 m, nivelul de călcare fiind la 0,60 cm față de intrare, fapt ce a dus la așezarea unor blocuri de piatră

<sup>1</sup> M. Bucovală, Gh. Papuc, *Pontica* 13, p. 275—283.

<sup>2</sup> Materialele descoperite pînă acum, în special cele numismatice, pot proba această afirmație.

<sup>3</sup> În sec. VII nu mai poate fi vorba de aspectul defensiv al fortificației, ci de locuirea care continuă între zidurile burgului.

utilizate drept treaptă. În latura frontală a turnului A a fost înglobată, pe o lungime de peste 2 m, o parte din turnul circular A (fig. 1). Date fiind zidurile fragmentare<sup>4</sup> înglobate de latura estică a turnului dreptunghiular A, se poate stabili aproximativ că frontul turnului circular A' era spre sud-vest. Așadar, etapa constructivă marcată de turnul A', demantelat, cuprindea un perimetru deosebit de cel al burgului de sec. IV, vechea arie aflându-se sub lacul din imediata vecinătate. Prin executarea unui mic sondaj în interiorul turnului A, implicit în interiorul turnului A' (sub nivelul de construcție a lui A dar în depunerile lui A'), alături de fragmente ceramice diverse, a apărut și o monedă de la Septimiu Sever<sup>5</sup>, ceea ce ne îndeamnă să considerăm că prima etapă funcționa în sec. III. În interiorul turnului A, pe nivelul acestuia de călcare (deasupra zidurilor rase ale turnului A') au fost descoperite, printre altele, o amforă fusiformă specifică sec. VI e.n.<sup>6</sup>, o fibulă de fier de tipul cu „capete de ceapă“, precum și o monedă de la Iustinian bătută la 540—541<sup>7</sup> e.n.



Fig. 1

<sup>4</sup> Vezi nota 1.

<sup>5</sup> Identificarea monedei, ca și a întregului material numismatic a fost făcută de către colega A. Vertan, căreia îi mulțumim.

<sup>6</sup> *Pontica* 9, 1970, p. 156—170, pl. XIV, 4—6.

<sup>7</sup> *M.I.B.*, 1, p. 115, nr. 96, cf. informației date de G. Custurea, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Cel de-al doilea scop propus a determinat deschiderea pe traseul curtinei vestice, a 9 carouri de 4 X 4 m. Aici au ieșit la lumină o serie de noi detalii ale zidului de incintă, care în zona sa centrală are lățimea de 4,30 m, ceea ce reprezintă dublul grosimii zidului de plecare din turnul C și în general față de lățimea cunoscută pînă acum. Punctul de îngroșare al incintei a fost identificat în jumătatea de sud, la 16,5 m (fig. 2) de turnul D; este lucrată din blocuri țesute organic cu zidul propriu-zis, nefiind vorba de o îngroșare ulterioară. Oare numai faptul că era cea mai expusă latură a determinat acest mod constructiv? Cercetările viitoare vor da răspunsul cert în cazul de față.

Săpăturile din zona turnului C au relevat că acesta se leagă organic cu cele două cortine, care au grosimea de 2,20 m și care se păs-



trează pe înălțimea a două asize, cea de-a doua fiind retrasă cu cca 12 cm față de prima. Intrarea în turnul C era pavată cu cărămizi de formă aprox. pătrată. În interior în unghiul dintre cele două cortine, se observă un pavaj alcătuit din două rânduri de cărămizi suprapuse, care stau pe o suprafață acoperită cu mortar. Utilitatea acestuia urmează să fie stabilită de cercetările viitoare (fig. 3).



Fig. 3

Pînă la această dată, din punct de vedere stratigrafic, lângă cortina de vest, în interior, situația se prezintă astfel :

- strat vegetal (20—30 cm grosime).
- strat de depunere, din pămînt cenușiu gălbui cu resturi de cărămizi și fragmente ceramice.
- nivelul I (apare la cca. 35—40 cm), marcat de cărămizi întregi și de consistența pămîntului<sup>8</sup>.

În interiorul turnurilor, depunerile arheologice au următoarea structură :

- strat vegetal gros de 20—30 cm.
- strat de depunere naturală gros de 15—20 cm.

<sup>8</sup> În general săpătura arheologică pe latura de vest nu a depășit 2,5 m. spre interior față de incintă.

— strat ce conține țigle, olane, cărămizi fragmentare, urme vizibile de ardere secundară (grosimea 40—60 cm).

— strat de cenușă cu urme de lemn carbonizat, cuie de fier etc., gros de cca. 10 cm.

— nivelul I (care în cazul turnului A, include zidul demantelat al turnului A').

Dacă amintim că situația aceasta se repetă și în cazul turnului A și B, constatăm că fortificația a suferit o distrugere violentă către mijlocul sau în prima jumătate a sec. VI e.n.<sup>9</sup>. În imediata vecinătate a turnurilor, în interior, deasupra nivelului cu distrugerea amintită, se mai află un nivel de locuire, lucru care denotă că aria a continuat să fie locuită și după distrugerea semnalată, când funcționalitatea expres defensivă a fortificației fusese abandonată<sup>10</sup>.

Materialele arheologice recoltate în această campanie sînt, în general, fragmente de amfore tîrzii ornamentate cu caneluri și striuri orizontale ondulate sau drepte, fragmente din farfurii sau platouri cu decor șampilat, fragmente de vase de sticlă (pahare și cupe), opaite. Monedele descoperite (cu excepția celor de la Septimiu Sever și Iustinian menționate mai sus) datează din sec. IV—V.

Pe baza descoperirilor făcute în campaniile de săpături din anii 1979—1980, putem preciza că la Ovidiu a funcționat o fortificație militară, un quadriburgium. Tehnica de construcție și materialele arheologice scoase la lumină probează funcționarea acesteia în veacurile IV—VI. Din punct de vedere constructiv, obiectivul de la Ovidiu are analogii cu cele localizate la Traian (jud. Tulcea)<sup>11</sup>, Hinova și Putinei (jud. Mehedinți)<sup>12</sup>, precum și cu fortificațiile de pe malul iugoslav<sup>13</sup> al Dunării.

Fortificația de la Ovidiu nu este unicul punct fortificat de pe malul fostului golf al Mării Negre. Periegezele efectuate au dus la identificarea în satul Palazu Mare a unui burgus ce are dimensiuni aproximative de 15—25 m. Acesta se află la cca. 3 km spre sud-est de obiectivul de la Ovidiu. În apropierea Constanței, în zona cea mai sudică a lacului, în apropierea Cișmelei, între șoseaua ce merge spre Mamaia și Iac, pe un promontoriu, se află un alt punct fortificat marcat de blocuri de piatră, fragmente arhitectonice, cărămizi și un bogat material ceramic. Se observă conturul unor ziduri ce înconjoară aria pe care se află materialele arheologice menționate mai sus. În spatele zidurilor, pe trei laturi (mai puțin spre Iac) sînt vizibile urmele unui val de pămînt ce apăra incinta.

<sup>9</sup> Moneda de la Iustinian nu poate fi considerată decît ca o dată ante quem distrugerii surprinse.

<sup>10</sup> Situație similară la Tropaeum Traiani, vezi Gh. Papuc, *Pontica 10*, p. 357—360.

<sup>11</sup> Al. S. Ștefan, *Actes de IX<sup>e</sup> Congrès Internațional d'Etudes sur les Frontières Romaines*, p. 108.

<sup>12</sup> D. Tudor, *O.R.* (ed. IV), 1978, p. 277—286.

<sup>13</sup> *Stare Kulture v Djerdapu*, Galerija Srpske Akademije Nauka i Umetnosti, Beograd, 1969, p. 86, 105, 143.

Spre nord pe malul lacului Topraichioi, a fost descoperit un burgus avînd dimensiunile de 14—38 m ; grosimea zidului de incintă fiind de 3,40 m. Fortificația a funcționat în sec. IV—VI e.n.<sup>14</sup>.

La 2 km nord de marginea orașului Babadag, pe malul lacului cu același nume se află o fortificație romano-bizantină<sup>15</sup>, așezată pe un promontoriu, mărginită de lac, o vale naturală și un șanț.

Pe malul aceluiași lac, la cca. 8 km de punctul menționat mai sus, au fost localizate cele două obiective de la Enisala. Enisala 1 este așezată pe un promontoriu. Latura de sud are lungimea de 150 m, traseul fiind perfect rectiliniu. Latura estică, perpendiculară pe prima, este lungă de 85 m. Celelalte laturi au traseul adaptat terenului. Fortificația pare să fi fost prevăzută cu turnuri<sup>16</sup>. La est de fortificația amintită se află Enisala 2, de formă rectangulară, avînd dimensiunile de 30—40 m, prevăzută cu șanț de apărare. Acest burgus era așezat la capătul unui dig pe care îl apăra<sup>17</sup>.

Fortificațiile menționate mai sus pun problema defensivei zonei litorale în sec. IV—VI e.n. și în general a Dobrogei. Considerăm că sistemul de apărare din Dobrogea secolelor IV—VI e.n. este mult mai complex decît se cunoaște pînă la această dată. Cercetările arheologice coroborate cu interpretarea aerofotogramelor și cu studiul documentelor de arhivă, pot crea imaginea atît de complexă a modului în care autoritatea imperială rezolvase această problemă.

## NEUE DATEN ÜBER DIE FESTUNG VON OVIDIU — KREIS KONSTANZA (AUSGRABUNGSARBEITEN 1980)

### Zusammenfassung

Dank der Ausgrabungen des Jahres 1980 wurden neue Belege im Zusammenhang mit der 10 Km nördlich von Konstanz gelegenen römisch-byzantinischen Festung von Ovidiu ans Tageslicht gebracht. Es wurde festgestellt, dass die Westmauer, ungefähr in der Mitte, auf einer bis jetzt noch nicht festgestellten Länge, eine massive Verdickung (Breite von 4,30 m) aufweist. Im Turm A wurden Materialien aus der Mitte und aus der zweiten Hälfte des 6. Jh. u.Z. aufgefunden.

<sup>14</sup> A. Opaît, *Materiale*, 13, Oradea, 1979, p. 325—332.

<sup>15</sup> SCIV, V, 1964, 1—2, p. 112 ; SCN, 1958, p. 450.

<sup>16</sup> A. S. Ștefan, *BMIA*, XLVI, 1977, 2, p. 15—24.

<sup>17</sup> *Ibidem*.